

VASILE ROMANCIUC, „PURTĂTORUL DE CUVÂNT AL TĂCERII”

Doctorandă **Silvia LUPAN**
Institutul de Filologie

VASILE ROMANCIUC, “THE SPOKESMAN OF THE SILENCE”

Summary: Within the writers which made their debut in the seventies in the past century, Vasile Romanciuc has a special relation with the silence. In his volumes of poetry that appeared before nineties, the imposed silence causes a spiritual tragic rend, but he keeps the metaphor as a way of saying the forbidden truths. In later volumes, that appeared after the the overthrow of the communist regime, the silence is a weapon again, but, for this time, against of a meaningless world.

Keywords: silence, communism, spiritual rend, metaphor, truth.

Rezumat: Dintre scriitorii care au debutat în anii șaptezeci ai secolului trecut, Vasile Romanciuc este cel care are o relație deosebită cu tăcerea. În volumele sale apărute până în anii 1990, tăcerea impusă este cauza unei sfâșieri interioare tragice, dar având metafora drept un mijloc de zicere voalată a unor adevăruri interzise. În volumele apărute în anii ce-au urmat răsturnarea regimului comunist, tăcerea este iarăși o armă, dar, de această dată, împotriva unei lumi în derivă, lipsite de sens.

Cuvinte-cheie: tăcere, comunism, sfâșiere interioară, metaforă, adevăr.

Cuvântul este legat, în mod indisolubil, de existența umană. Nu în zadar, Evanghelia după Ioan începe cu binecunoscuta frază: „La început a fost Cuvântul și Cuvântul era Dumnezeu, iar Dumnezeu era Cuvântul”. Cu toate acestea, de-a lungul timpului, noțiunea de cuvânt a înregistrat o degradare vădită a sensului, cuvântului fiindu-i asociat un soi de „autism flecar” sau „tautism”, așa cum numește David Le Breton vorbirea nesfârșită, care nu așteaptă neapărat o replică, în cartea sa *Despre tăcere*, în care mai întâlnim și formula „hemoragia discursului”.

Totodată, cuvântul se pierde, „devine neînsemnat”, din cauza „abundenței de limbaj” care este o marcă a contemporaneității. Antropologul David Le Breton constată o stare de lucruri care s-a instalat de ceva vreme – deși se vorbește foarte mult, lumea se înțelege tot mai greu. Pierderea omului în vorbirea nesfârșită este perpetuată și amplificată de mass-media, telefonია mobilă și Internet. Mai puțină importanță are conținutul mesajului decât actul de comunicare în sine și, consideră antropologul francez, omul există, deoarece există comunicarea, un punct de vedere pe care-l împărtășește și dialogismul bahtinian: din moment ce încetează comunicarea, încetează și viața.

Orice cuvânt are și partea lui de tăcere, se naște din ea, alimentându-se la nesfârșit din resursele acesteia. Tăcerea este cea care salvează o discuție, enunță cercetătorul francez, dat fiind faptul că îi ferește pe cei care se află în dialog de mulțimea nesfârșită de cuvinte

fără rost. Pe de altă parte, tăcerea este și un anume tip de comunicare, în ea prelungindu-se discuția verbală.

Scriitorul Vasile Romanciuc, despre care criticul Alexandru Burlacu afirma că este „cel mai puțin zgomotos și cel mai talentat poet al generației sale” [1, p. 16], iar Adrian Dinu Rachieru – că este un poet mereu modest, dar nu și în sens valoric, are o relație deosebită cu tăcerea, în general, și cuvântul, în particular, în care intră „ca-ntr-o biserică”, el fiind în postura de „purtător de cuvânt al tăcerii”, așa cum putem desprinde din titlul unui volum de poezie apărut în 2011. Ana Bantoș, într-un articol publicat încă în 1985, vede în persoana lui Vasile Romanciuc un soldat al cuvintelor, pe care le apără fără sabie, ci cu „scutul tăcerii”. Chiar și existența sa literară este una fără stridențe, după cum constată Eugen Lungu sau Mihail Dolgan, prin urmare o prelungire a tăcerii. În asemenea condiții, conform dogmei creștine, omul poate lucra asupra sa, se poate dedica procesului de creație, poate „înțelege și primi benefic lumina interioară” [2, p. 54].

În unele culturi (quakerii, de exemplu) se consideră că indivizii care nu sunt împliniți din punct de vedere spiritual fac uz de vorbire, astfel tulburând echilibrul lumii, care se sprijină pe tăcere. Abatele Dinouart, care a trăit la începutul secolului al XVIII-lea, afirma că omul este capabil să se cunoască pe sine doar în tăcere, în caz contrar „se risipește prin discurs” [2, p. 86]. Se pare că Vasile Romanciuc a înțeles inutilitatea vorbirii la nesfârșit și a ales calea scufundării în tăcere ca mijloc de desăvârșire spirituală, aceasta fiind

o filosofie de viață aleasă în mod conștient sau o disciplină a tăcerii: „Izgonesc taifasurile chiar și din vis” [3, p. 127] și „Albia – singur ți-o sapi în tăcere” [4, p. 37]. În întreaga sa creație, putem surprinde mai multe „feluri de a fi” ale tăcerii și această transformare a ei are o legătură indisolubilă cu realitățile cotidiene.

Încă în volumul de debut *Genealogie* Vasile Romanciuc s-a arătat un poet scump la vorbă, care, asemenea lui Tudor Arghezi, este în căutarea „cuvintelor potrivite” ce „durează-o viață”. Pentru tânărul (pe atunci) scriitor cuvintele „doinesc așa frumos”, însă unele „au foc”, iar altele – lumină. Ceea ce putem observa în poezia „Nici o vorbă de dragoste” este faptul că ființele umane pot comunica și prin intermediul tăcerii, care are, de fapt, un rol decisiv: „Nici o vorbă de dragoste – /Florile cresc în tăcere” [5, p. 57]. Și David Le Breton consideră că anume cunoașterea celuilalt în toată complexitatea spiritului său permite instalarea tăcerii (semn distinctiv al „densității afective” a relației) între cei doi, deoarece „complicitatea prieteniei sau a iubirii ne dispensează de necesitatea de a vorbi tot timpul” [2, p. 48].

În următorul volum – *Citirea proverbelor*, apărut în 1979 (care anunță o mutație a valorilor, așa cum constată criticul Alexandru Burlacu), tăcerea capătă o cu totul altă valență, întrecând „uraniul în putere”. O neînchipuită sfășiere interioară domină întreaga ființă a eului, născută din conflictul dintre dorința de a da în vileag toate nedreptățile și imposibilitatea de a o face, din cauza regimului politic. Astfel, cuvântul este ucis din fașă, este deformat, sortit pierderii în imensitatea limbajului lozincard. Antropologul francez citat mai sus menționează că „orice intenție dictatorială începe prin a ucide cuvântul”, iar dictatura „strivește cuvântul la sursă” [2, p. 18]. În asemenea condiții, tăcerea devine o formă de rezistență la condițiile opresive, o armă – „protestul este pasiv, însă puternic prin faptul că neagă orice formă de reciprocitate, că suprimă limbajul la sursă”, anulându-l pe celălalt în postura de emițător (în cazul nostru regimul comunist) [2, p. 90].

Acest „mod ofensiv de a tăcea” comunică mult mai multe decât ar spune-o zecile de discursuri care plătesc tribut ideologiei oficiale, este o alegere deliberată, conștientă. Aici nu mai e vorba despre consimțirea prin tăcere a tot ce se petrece, ci, mai degrabă, o negare prin intermediul ei, un refuz. A nu elogia partidul atunci când alții îi închină imnuri de laudă – este și asta un fel de rezistență, considerăm noi. Cu toate că poetul a găsit o modalitate de a spune, totuși, ce are de spus prin intermediul poemelor sale, care ne fac șmecherește din ochi, iar punctele de suspensie arată muștrător din deget. Întregul volum *Citirea proverbelor* este o pledoarie în favoarea verticalității spirituale, într-un

timp în care oamenii ținteau beneficii personale prin cedări rușinoase sau slăvirea Partidului și a conducătorilor. Metafora păsării este grăitoare în acest caz: „Veacul păsării ține atât/ Cât nu știe că pre limba ei piere,/ Atât cât nu se întreabă ce să ne cânte,/ Atât cât nu știe ce cântece ne-ar face plăcere”. Misiunea poetului coincide cu destinul păsării, iar alegerea lui este demnită: „Nu vreau să-mi port coroana-n gheare,/ Nici s-o ascund printre tufari” [3, p. 14].

Într-o perioadă când se vorbea numai despre succesele remarcabile ale marii patrii sovietice, despre continua sărbătoare și despre fericirea oamenilor de a se fi născut în cea mai bună din toate patriile posibile, eul poetic este pătruns de o suferință lăuntrică și „zâmbește luminos doar pentru a împiedica lacrima să ajungă în ochi” [3, p. 19]. Tonalități tânguioase vorbesc despre o durere mocnită, ascunsă, înăbușită: „Dar ce vei face cu miere amară?” [3, p. 22] sau arhicunoscutul vers: „Și piatra de pe suflet mi-ajunge de-o cetate...” [3, p. 23].

În aceeași ordine de idei, din mijlocul celor care slăvesc imensa patrie sovietică, răzbate glasul celui care refuză lucrurile străine, deși mărețe, frumoase, și pledează pentru tot ceea ce este autohton, național, de aici, nu de aiurea, alege „țara în care e acasă” și graiul „din născare ales, în țară și-n casă-nțeles” [3, p. 32]. Așa cum menționa Alexandru Burlacu, Vasile Romanciuc opune „patriei nemărginite” patria mică drept semn al salvării. Același critic literar observă cu mirare prezența poemului „Atențiune!” în volumul în discuție, dat fiind faptul că ilustrează în mod plener situația individului în perioada comunistă – un ins ajuns în postura unei păpuși cu ațe, căreia i se poruncește să facă o acțiune sau alta și care, în mod regretabil, a ajuns o ființă deformată, care încearcă să se adune din așchii. Chiar și titlul este foarte sugestiv, fiind un strigăt de atenționare.

Poemul „Revers” creionează imaginea omului fals, care te vinde pe treizeci de arginți, apoi te sărută în chip mincinos, el fiind „frate cu spânul din poveste”, „se jură printre lacrimi”, iar lacrimile nu-i aparțin, deoarece îi sunt de împrumut. Imaginea omului fățarnic este reluată și în volumul următor – *Din tată-n fiu*, în poemul „Examen de prieten”, unde suferă o mutație majoră și capătă o putere de sugestie extraordinară – insul venit între oamenii cetății este întrebat dacă plânge cu adevărat sau dacă este „lunetistul care ocheste prin lacrimă” [4, p. 84]. Regăsim același ins în romanul lui Paul Goma *Din calidor*. Acesta din urmă, înainte de a te schingiui, te roagă, te imploră să-l ierți, pentru că aceasta este soarta lui, crucea lui, iar dacă nu vei dori să o faci, „îți dă cep”, după cum afirmă Paul Goma.

Poemul pe care Andrei Țurcanu îl consideră o „arteră” prețioasă, o vână de aur, este „Neruda” – un șir de monologuri imaginare, așa cum le numește Vasile Romanciuc. Aici nu poate fi vorba de tăcere, lucrurile sunt spuse voalat, dar numai un naiv n-ar prinde subtextul. Mai întâi ne este prezentat portretul unor poeți „atât de mari, că nu pot intra pe ușă”, care „comit poezii”, care „fardează” poeziile, le „parfumează” și fac rost de sentimente „gâdilând” inima. Cu toate astea, cuvintele simple, neînzorzonate vorbesc, ele „stau de veghe” și nu mint. Acestea, fiind împletite cu tăcerea, sunt creatoare de sens și ajută la descoperirea adevărului din mulțimea vorbelor meșteșugite. Eul își pune masca inocenței și pretinde că el adresează o simplă întrebare, însă, din spatele acestei măști, ne face semn satirul ce adevăr grăiește. Discursul devine tot mai incisiv în partea a treia și a patra a monologului imaginar – se pomenește despre „pământul întemnițat”, despre „interogatoriul semnului de întrebare” și despre „semnul exclamării” care „înseamnă cu caravașa” – imaginea fidelă a realităților regimului comunist, în care există un bărbat dând glas tăcerii: „Dușmani/ nu mă-nvățați/ frații să-mi uit, neamul să-mi uit –/ sângele apă nu se face! Și nici nu-mi întindeți/ pe tăișul săbiilor libertatea – în schimbul sufletului meu./ Apa oricât ai colora-o/ în roșu/ nu va fi sânge” și-și asumă rolul de profet: „Cei care se consideră regi,/ vor cădea din tronuri/ asemeni fructelor/ viermănoase/ din copaci” [3, p. 94]. Eul răzvrătit nu are cum să se oprească la adevăruri grăite doar pe jumătate, el știe și crede că „istoria e mult mai mare decât ne-o prezintă ghidu-n muzeu!” [3, p. 97].

Și poemul „Ritsos” din același volum debordează de o tăcere având puterea uraniului, întrucât depune mărturie despre viața poetului într-un regim opresiv, dar și a poporului său, fiecare întrebându-se cine se află după „fereastra hașurată cu gratii” [3, p. 98]. Eul poetic poartă aici masca unui mut de o sută de ani, prin urmare, un om desăvârșit din punct de vedere spiritual, un Matusalem ale cărui cuvinte sunt inestimabile, căci dacă le-ar rosti, ar „putea schimba orbita pământului” [3, p. 98], așa cum desprindem din poezie. O constatare neprețuită este aceea că nu există vreo diferență între „a tăcea adevărul și neadevrul”, iată de ce și criticul Ion Ciocanu vorbește despre „spiritul bățaios” prezent în întreaga creație a lui Vasile Romanciuc, chiar dacă poezia scrisă de el a fost calificată, în mai multe rânduri, ca fiind una a candoirii, a seninătății și armoniei, iar eul liric din poeziile sale este unul blând și omenos, comparat de către Ana Bantoș cu pâinea cea caldă.

Volumul *Citirea proverbelor* este încheiat cu poemul „Întâi și-ntâi”, poem din cauza căruia soarta cărții

a fost una zbuciumată, așa cum povestește Ion Ciocanu. Cuvintele ce ar fi demne să rupă tăcerea ar trebui să fie simple, „fără-nfloritură – rostit de suflet, nu spoit de gură” [3, p. 131]. În plin regim comunist, cuvintele ce merită a fi rostite nu țin nicidecum de domeniul politicului, ci, mai degrabă, de ființarea noastră ca neam: țară, casă, părinți, limbă, iubire. Revelatoare sunt ultimele două versuri: „Iar încă despre toate celelalte/ Am mai putea vorbi și după moarte.” [3, p. 131].

Volumul următor – *Din tată-n fiu* – pare mai „cumințit”, dar, așa cum afirmă Liviu Damian în prefața acestei cărți, eul poetic din poeziile lui Vasile Romanciuc vorbește „calm, domol, dar nu șovăitor” [4, p. 3], semn al cântăririi atente a fiecărui cuvânt născut din tăcere. Dar și așa, putem găsi poeme în care revolta clocotindă răbufnește. Unul dintre ele este „În țara lui Neruda demult n-a mai fost ziua”, în care este scoasă la suprafață crunta realitate dintr-o regiune și, chiar dacă se referă la America Latină, această imagine se potrivește, ca o mânășă, oricărui stat totalitar, inclusiv celui în care trăia poetul Vasile Romanciuc: „Toți dictatorii seamănă-ntre ei./ Învață toți – și tema nu e nouă – / **Cum să despice sângele în două.**/ Cum să adune într-un ștreang o țară/ Și cum, din os de frate,/ La cer să-și facă scară. (...) Minciuna se aude cum bate apa-n piuă./ Cum ticluiește-aceeași falsă carte: cu mersul în genunchi ajungi departe.” [4, p. 21]. Versurile acestea au rupt tăcerea impusă, au scos călușul din gură, depunând mărturie despre drama „despicării în două a sângelui” basarabenilor. Actul de curaj nu se încheie aici, ci se desăvârșește în poemul „Jalil”, din același volum. Aici putem surprinde imaginea lumii-puşcărie sau a puşcăriei-matrioșkă în care zace poetul. Ceea ce-l înconjoară nu poate rămâne trecut sub tăcere – „Ziua e o pictură pe sticlă mată/ Și soarele – un îndurerat trandafir/ Cu tulpina de sârmă ghimpată./ Dosarul, scris în limba bocancului cuceritor.” [4, p. 27]. Însă chiar și în astfel de condiții inumane zidul tăcerii este sfărâmat: „Luminează și poemele libertății,/ Scrise în lagăre de concentrare.” [4, p. 28], iar în alt poem un cântec este în stare să facă lucruri de care nu e capabilă nicio armată (a se vedea „Răσαι, soare”). Săgețile lui Vasile Romanciuc nu iartă pe nimeni. Sunt taxați toți cei care fac abuz de vorbăria fără noimă, cei care „sunt înțelepți, cât sunt cu gura plină” [4, p. 57], direcție pe care o păstrează și o consolidează în volumele apărute după 1990.

După 1990, odată cu dispariția cenzurii, poetul poate vorbi liber despre apartenența la neamul românesc, despre râul Prut – „trup rupt”, peste care se afla Liveniul, loc sacru al aflării lui Dumnezeu, așa cum își imagina copilul de altădată. Totodată, acesta se trezește aruncat într-un timp încremenit și fără valoare,

un timp „întors pe dos”, într-o lume lipsită de mișcare, dar, înainte de toate, de orice sens existențial, așa cum afirmă David Le Breton în studiul său despre tăcere, o lume în care se face abuz de limbaj – beție de cuvinte – și care se teme de tăcere. Această nouă lume este dominată de falsuri, reprezentând o imitație ieftină a ceea ce ar trebui să constituie normalitatea. Aici, toamna, în loc de frunze, cad măști; Minciuna are critoriile ei, în care se cos „veșminte de gală pentru marii pitici”; turmele flămânde și barbare „pasc rădăcini”, „josnicia se lăfăie, mereu, în fotolii înalte” și lista ar putea continua la nesfârșit.

Poezia „Amurg de iarnă” creionează tabloul perfect a ceea ce reprezintă societatea actuală. Deși există dialogul intertextual cu poemul lui George Bacovia, tabloul lui Vasile Romanciuc e, în mod cert, mult mai tragic și înfiorător, căci înfățișează lumea ca un infern, un cerc vicios: „Sărăcie fastuoasă... Trompete și tobe... / Debilism încoronat solemn. / E trist, e trist și frig – în sobe / Ologii-și pun pe foc picioarele de lemn.” [6, p. 45].

Poetul este stingherit de o asemenea stare a lucrurilor și ia rolul tăcutului, în opoziție cu vorbărețul, cu miile de vorbăreți. Discursul său devine din ce în ce mai laconic, mai acid, spune din ce în ce mai multe în cât mai puține cuvinte meșteșugite la școala tăcerii, cum e cazul versurilor: „Visez niște guri / ce știu să și tacă./ Visez o idee / ce nu-și iese din minți. / Visez o sabie / ce nu-și iese din teacă.” [7, p. 68] sau a poemului „Hristoșii minciñoși”: „În loc să iasă pui, ies prooroci... / Nu știți cât face-acum o profetie?” [ibidem, p. 87].

Revenind la ideea lansată anterior, poetul se retrace în tăcere și „refuză comedia disponibilității” [2, p. 61], el considerând limbajul folosit în mod excesiv și inadecvat „ca pe ceva ne semnificativ, o iluzie sau chiar o impostură” [ibidem, p. 61]. Înconjurat de tăcere, poetul cercetează cuvintele cu micală și jonglează iscusit cu sensurile lor, din acest joc luând naștere combinații neașteptate, dar a căror poeticitate nu poate fi neglijată: „O, la ce bun colacul de salvare pe Apa Sâmbetei?” [8, p. 161]; „Gâdilam, în vis, un mort la talpă, și mortul murea de râs.” [8, p. 158]; „Zero chiar și-n strai împărătesc nu are stofă.” [8, p. 138].

În acest fel, atunci când poetul rupe tăcerea, cuvintele lui capătă o greutate deosebită, pe care n-o au cuvintele celorlalți, deoarece ele „își capătă întreaga măsură, contopindu-se cu tăcerea” care le însoțește [2, p. 71] și „eliberând puterea lor tănuită” [2, p. 165]. Pentru a înțelege modul în care relaționează poetul cu tăcerea, trebuie să mai știm două lucruri: că existența poetului, dacă i s-ar oferi posibilitatea, ar putea fi ega-

lată, în viziunea lui, cu un singur cuvânt din vorbirea nesfârșită, dar nu orice cuvânt, ci unul care a ajuns să desemneze coordonate definitorii pentru viața unui om – un cuvânt „silabisit de micuțul care învață vorbirea, un cuvânt dintr-o scrisoare de dragoste, ultimul cuvânt al muribundului către cei dragi, un cuvânt care ar anihila puterea blestemelor, un cuvânt dintr-o rugăciune, un cuvânt dintr-o colindă (...) un cuvânt de care să le fie dor celorlalte cuvinte.” [8, p. 15].

Cel de-al doilea fapt grăitor despre modul în care Vasile Romanciuc se raportează la tăcere, este plasarea poemului „Cad lin litere” la începutul mai multor volume de poezie aparținând poetului, poem care începe și sfârșește cu versul „Sunt purtătorul de cuvânt al tăcerii” și care rezumă, credem noi, întreaga existență literară a scriitorului. Structura circulară a acestui poem indică perfecțiunea tăcerii cu care se înconjoară eul creator în actul de cunoaștere de sine, iar prin sine și a lumii. Punctul din finalul versului indică asupra deciziei de nestrămutat, conștient fiind de efectul zicerii/spunerii – odată spuse, cuvintele nu mai pot fi controlate. Ele pot ajunge să constituie și un cod existențial universal valabil: „Să vorbești în țara mușilor, / să taci în țara palavragiilor, / să vezi în țara orbilor, / să auzi în țara surzilor.” [7, p. 119].

Poezia lui Vasile Romanciuc, în relația ei cu tăcerea, cunoaște două dimensiuni: în volumele apărute până în anii 1990, tăcerea impusă este cauza unei sfârșieri interioare tragice, dar având metafora drept un mijloc de zicere voalată a unor adevăruri interzise. În volumele apărute în anii ce-au urmat răsturnarea regimului comunist, tăcerea este iarăși o armă, dar, de această dată, împotriva unei lumi în derivă, lipsite de sens.

BIBLOGRAFIE

1. Burlacu Al. Poeții și trandafirul. Chișinău: Elan Poliograf, 2015. 204 p.
2. Le Breton D. Despre tăcere. București: All Educational, 2001. 296 p.
3. Romanciuc V. Citirea proverbelor. Chișinău: Literatura Artistică, 1979. 135 p.
4. Romanciuc V. Din tată-n fiu. Chișinău: Literatura Artistică, 1984. 137 p.
5. Romanciuc V. Genealogie. Chișinău: Literatura Artistică, 1974. 73 p.
6. Romanciuc V. Purtătorul de cuvânt al tăcerii. Chișinău: Arc, 2011. 144 p.
7. Romanciuc V. Note de provincial. Chișinău: Hyperion, 1991. 148 p.
8. Romanciuc V. Lumina glasului lăuntric. Chișinău: Prut Internațional, 2016. 324 p.